

ГЕОКАРТФОНД НА АГЕНЦИЯТА ПО ГЕОДЕЗИЯ, КАРТОГРАФИЯ И КАДАСТЪР – ЧАСТ ОТ КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Тина Петрова

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Целта на изследването е да представи Държавния геодезически, картографски и кадастрален фонд (Геокартфонд) на Агенцията по геодезия, картография и кадастър (АГКК) като част от културното наследство. Като въведение се представя историята на институцията, свързана със създаването на Главното управление по геодезия и картография през 1951 г., както и възникването на фонда през 1953 г. като технически архив в структурата на Главното управление. Акцентите в разработката са поставени върху архивното наследство, което се съхранява във фонда, като ценен исторически извор и управлението му според Закона за националния архивен фонд (ЗНАФ). Изложението е подкрепено с конкретни примери от архива и снимки като приложения на настоящата статия, в резултат на извършено теренно посещение.

Ключови думи: Геокартфонд, Агенция по геодезия, картография и кадастър (АГКК), Закон за национален архивен фонд (ЗНАФ), архиви, културно наследство.

Въведение

Дейностите, свързани с геодезия, картография и кадастър, извършвани в България, са с над 140-годишна история. Тази дългогодишна практика ни дава възможност да се информираме за важни моменти от геодезическата и картографската история на страната, и като примери може да се посочат: създаването на първата топографска карта на България, изготвена във връзка с военните действия през 1877 г. от страна на Генералния щаб на руската армия през Руско-турската война от 1877 – 1878 г.; приемането на Закон за кадастър на земите на Източна Румелия с предвидени за създаване кадастър и поземлени книги, както и приетият от Народното събрание в Княжество България Закон за благоустройството на населените места; издаденото през 1892 г. „Ръководство към четение на плановете“ с автор поручик Христо Селвелиев и създаването през 1898 г. на Катедра по география към Софийския университет с преподаване и на картография и

геодезия. Друг важен момент е, че след Съединението на България през 1885 г. се приема Закон за градските общини, който води до регулиране на улиците и градските парцели.

През 1951 г., след решение на ЦК на БКП, се създава Главно управление по геодезия и картография към Министерския съвет. Основаването на фонда става две години по-късно, след възникването на специализиран технически архив към управлението. По-късно Геокартфонд преминава към Агенцията по кадастър.

Историята и развитието на институцията са свързани с редица промени, както в наименованието, така и във ведомствената ѝ принадлежност. В следващите редове ще бъдат маркирани част от най-съществените трансформации до изясняването на статута и наименованието днес. През 1954 г. управлението е подчинено на Министерството на народната отбрана. През 1957 г. Главното управление по геодезия и картография се преименува на Управление по геодезия и картография, като вече е част от структурата на Министерството на комуналното стопанство, благоустройството и пътищата. От 2000 г., с приемането на Закона за кадастър, се създава Агенция по кадастър, а през 2006 г., с приемането на Закона за геодезията и картографията, Агенцията по кадастър се преименува на Агенция по геодезия, картография и кадастър. Това води до разширяване на дейността ѝ и до новия ѝ статут на изпълнителна агенция на пряко подчинение на министъра на регионалното развитие и благоустройството [1].

От 2007 г., с приемането на Закона за националния архивен фонд, в раздел V „Архиви и архивни сбирки на музеи, библиотеки, читалища, културни, религиозни и други публични институции“, чл. 33, (1) Архиви, които съхраняват документи от определен вид, период или начин на създаване, като точка б е записан „Държавният геодезически, картографски и кадастрален фонд (Геокартфонд) на Агенцията по геодезия, картография и кадастър – за геодезически, картографски и кадастрални документи“.¹ Според ЗНАФ се дава статут на специализирани архиви, които са извън структурата на Държавна агенция „Архиви“, като по този начин се регламентират съхранението и използването на архивни документи на други държавни институции. Специализираните архиви съхраняват постоянно архивните документи и не ги предават в държавните архиви. Тази установена практика в българските архиви е подробно отразена в I свитък на Методическия кодекс на архивите от 2013 г. [2].

Методология на изследването

Използваната методология включва: анализ и синтез на източниците на информация (книги и публикации, свързани с Агенцията по геодезия, картография и кадастър, и по-конкретно с Геокартфонд); проведено теренно посещение; извеждане на резултати, систематизиране и обобщаване на получената информация.

Резултати

Днес в действащия Закон за геодезията и картографията от 2022 г.² е записано, че този закон „урежда организацията, управлението, финансирането и изпълнението на дейностите в областта на геодезията и картографията, осъществявани от органите на изпълнителната власт, органите на местното самоуправление и от юридическите и физическите лица“.

Една от основните дейности в областта на геодезията и картографията според посочения закон е: организацията и поддържането на Държавния геодезически, картографски и кадастрален фонд (Геокартфонд). Геокартфондът е специализиран технически архив – част от националното архивно богатство, и като един от важните отдели в структурата на агенцията, в него се предават за съхранение геодезически, картографски, кадастрални и други материали и данни, както и документи, отразяващи дейности, възлагани от държавата, извършвани в страната от 20-те години на миналия век до наши дни, по реда, установен от ЗНАФ.

Раздел V на действащия Закон за геодезията и картографията от 2022 г. е посветен на Геокартфонд. В него са описани подробно документите, които се предават за съхранение: копия с данни за държавната геодезическа мрежа; оригиналните материали в цифров, графичен и писмен вид и съответните данни за геодезическите мрежи с местно предназначение, за държавната нивелачна мрежа и за нивелачните мрежи, които я съгъстват, за мареографните станции³ и държавната гравиметрична мрежа; оригиналните материали в цифров, графичен, писмен и фотографски вид и съответните данни за едромасщабната топографска карта; аероснимки и космически снимки, създадени и/или ползвани при изработване на едромасщабната топографска карта или кадастралната карта; копие от картите и списъците с геодезическите координати на точките, определящи линията на държавната граница, и др. Любопитен факт е, че сред архивите във фонда се пази сбирка от градоустройствени планове – дворищни регулации, като първите са от 1890 г. Съхраняват се и планове на поречията и корекциите на реки от началото на XX век; карта на

България, на която са отразени три вида държавни граници – преди Крайовската спогодба и след нея на североизток, с излаз на Бяло море на юг и в реалния им вид днес; карта на България според начина, по който в различните области се назовават картофите; над 600 000 контактни копия – снимки за картографиране на местности, правени след 1952 г., като разчитането им е ставало със специални очила; информация за инструментите в помощ на геодезистите и много други.

В излязлото от печат през 2020 г. издание – илюстрирана хроника, посветено на 20 години от създаването на Агенцията по геодезия, картография и кадастър, със заглавие „Геодезията, картографията и кадастърът в България. Път през годините“ се разказва за геодезията, картографията и кадастъра в България в периода 1827 – 2020 г. Хрониката представя любопитни факти и е ценен извор за историята на България. Документите в изданието свидетелстват, че през 1643 г. е изработено първото известно картографско произведение от българин, популярно като картата на Петър Богдан Бакшич (Бакшев). През 1836 г. Неофит Рилски създава първия български глобус, който понастоящем се съхранява в музея на Рилския манастир; през 1843 г. в Страсбург, Франция, е издадена първата географска карта на български език; план на град София от 1878 г. и др. [3].

В геодезическия архив се съхраняват документи, свързани с данни за това как са се развивали градовете, всяко землище, коритата на реките и др. Геокартфонд е единственият архив, в който се съхраняват геодезически, картографски, кадастрални материали и данни, възлагани от държавата и извършвани от края на XIX век до наши дни. Фондът постоянно се обогатява за опазване на националното ни архивно наследство в областта на геодезията, картографията и кадастъра. В него се пазят и документи, които представят началото на геодезическите дейности в страната. Веднага след Освобождението у нас геодезията и картографията започват да се развиват с темпове, които се доближават до тези на развитите европейски страни. Военните са тези, които за първи път в България започват да прилагат геодезията, като архивът пази свидетелства за суровите условия, при които са се извършвали тези дейности. В архива се съхраняват също карти, които разказват, че в България се прави комасация на ниви още от 1926 г. – много преди приемането през 1941 г. на специален закон, който да регулира процесите, по белгийски модел, един от най-демократичните. Вземало се е предвид земите на едни и същи членове на една фамилия да са

съседни, всяка нива да има излаз на пътя и нива да се отрежда на училището, църквата и читалището.

Освен многобройните карти, които сами по себе си разказват история, в архива може да се видят и геодезическите инструменти – онези пособия, без които специфичните дейности не биха могли да се реализират (вж. фиг. 1, фиг. 1.1) Такива са екер, планиметър, с който се чертае на ръка, гравирни инструменти и др. Всички ценни материали се съхраняват както в хранилище заедно с административната част, така и в специално обособено хранилище в най-ниската част от сградата на Агенцията⁴ (вж. фиг. 2) Прави впечатление, че тези помещения са оборудвани със съвременни метални стелажи, като в тях се поддържат необходимите температура и влажност. Издателските оригинали на картите се съхраняват в стая хранилище, разположена на втория етаж на сградата, в метални каси, придружени с формуляр, в който се записват необходими данни, като: картен лист, мащаб, координатна система и др. (вж. фиг. 3, фиг. 3.1) Геокартфонд притежава и два скенера, с помощта на които се дигитализират голямоформатни документи. По този начин те могат да се използват онлайн чрез електронния портал на официалната страница на Агенцията, а също да се организира виртуален музей, който да популяризира ценните архивни материали, което е и едно от желанията на експертите в Геокартфонд⁶ (вж. фиг. 4).

Агенцията по геодезия, картография и кадастър на своята официална интернет страница – <https://www.cadastrе.bg/frontpage>⁵, предоставя на потребителите голямо разнообразие от услуги. В секцията „Медиите за нас“ е поместен материал със заглавие „Всяка втора услуга в Агенцията по геодезия, картография и кадастър вече е по електронен път“. Това прави впечатление още със зареждането на страницата и трите полета, които ни известяват за: *Кайс портал – онлайн услуги – Портал за електронни услуги – заявяване, получаване, цени, срокове*. При използването на тази опция има възможност за преглед на цялата кадастрална карта на България и търсене в нея, подаване на заявление в *Кадастър, Геокартфонд, Правоспособност и справки*. Друга възможност, която се предоставя на потребителите, е онагледяването на операциите и навигирането в сайта с помощта на видео уроци – <https://kais.cadastrе.bg/bg/Home/GetAllVideoTutorials> – за: *Удостоверение за приемане на проект за изменение на кадастралната карта и кадастралните регистри от правоспособно лице, Заявяване на скица от нотариус, Заявяване на изменение в кадастралния регистър* – на тази страница е

изведен видео урок, в който подробно са описани необходимите стъпки за извършване на регистрацията на заявление за изменение на кадастралния регистър. Услугата изисква подписване на заявлението с електронен подпис. *Заявяване на скица без електронен подпис* – на тази страница е изведен видео урок, в който подробно са описани необходимите стъпки за извършване на регистрацията на заявление за скица без електронен подпис. *Заявяване на електронна скица с правна валидност B-TRUST, Зареждане на сметка в КАИС портал, Заявяване на електронна скица с електронен подпис* – на тази страница е изведен видео урок, в който подробно са описани необходимите стъпки за извършване на регистрацията на заявление за скица с електронен подпис. Електронната скица се изготвя от Службата по геодезия, картография и кадастър (СГКК) и се получава в профила на клиента. *Търсене на имоти по кадастрална карта, Регистрацията на потребителски профил* – на тази страница е изведен видео урок, в който подробно са описани необходимите стъпки за извършване на регистрацията на потребителски профил в електронния портал на АГКК. *Геокартфонд портал* е уебприложение с информация за материали и данни от Геокартфонд. В него се осъществява търсене в *Регистър геодезически мрежи* и *Регистър картография и фотограметрия*. Наличен е и каталог за материали и данни в Държавния геодезически, картографски и кадастрален фонд (Геокартфонд). Предоставя се информация за архивни планове на населени места и земеделски ниви. В тази секция е публикувано и Ръководство – помощник за работа Геокартфонд от 2019 г. – https://gkf.cadastre.bg/public/GKF_UserManual.pdf; Регистър на географските имена – уебприложение с подробна информация за географските имена в България.

Заключение

Резюмирайки гореизложеното, може да се заключи, че Геокартфонд като специализиран архив според Закона за националния архивен фонд е и неизменна част от културното наследство. Ценните документи, които се съхраняват в архива, са безспорни свидетелства за историята на България, а това прави ролята му много значима и отговорна по отношение на опазването на това наследство. Фондът може да бъде разглеждан и като много важен ресурс в обучението на студенти – както от специалности, свързани с архиви, така и с профил „Културно наследство“.

Бележки

- ¹ **Закон** за Националния архивен фонд. Обн. ДВ, бр. 57 от 13 юли 2007 г.
² **Закон** за геодезията и картографията, изм. ДВ, бр. 15 от 22 февруари 2022 г.
³ **Мареограф** – устройство за измерване на промяната на морското равнище. <<http://niggg.bas.bg/wp-content/uploads/2014/02/mare/text.html> > (3 май 2023 г.).
⁴ Сградата на АКГГ е на адрес: жк „Бъкстон“, гр. София.
⁵ **Агенция** по геодезия, картография и кадастър. <<https://www.cadastre.bg/frontpage>> (3 май 2023 г.)
⁶ **Теренно** проучване на Тина Петрова в Геокартфонд, извършено през 2022 г.

References/Литература

1. **Gentcheva, L.** 20 godini Agentsia po geodezia, kartografia i kadastar, 67 godini Durjaven geodezicheski i kartografski fond, 140 godini geodezia i kartografia v Bulgaria. – V: *Apr.*, kn. 2, 2020.
 [Генчева, Л. 20 години Агенция по геодезия, картография и кадастър, 67 години Държавен геодезически и картографски фонд, 140 години геодезия и картография в България. – В: *АПР*, кн. 2, 2020.]
2. **Metodicheski kodeks.** Vtoro preraboteno i dopulнено izdanie. Svituk I. Sofia: Simolini – 94, SD, 2013.
 [Методически кодекс. Второ преработено и допълнено издание. Свитък I. София: Симолини – 94 СД, 2013.]
3. **Geodeziata, kartografiata i kadastarat v Bulgaria.** Pat prez godinite. Sofia, 2020.
 [Геодезията, картографията и кадастърът в България. Път през годините. София, 2020.]

За автора

Тина Петрова е доктор по Организация и управление извън сферата на материалното производство, главен асистент към катедра „Култура, историческо наследство и туризъм“, УниБИТ.

За контакт с автора: t.petrova@unibit.bg